

Валянціна Русак

Narodowa Akademia Nauk w Mińsku (Białoruś)

Агульнаславянскі лінгвістычны атлас - дасягненні і перспектывы лінгвагеаграфіі

На пачатку новага тысячагоддзя лінгвістычная геаграфія грунтоўна заняла сваю навуковую пазіцыю і стала адной з важнейшых крыніц лінгвістычнай інфармацыі пра ўнутраную дынаміку моўных, этнічных і культурных працэсаў. З шырокім увядзеннем у навуковы зварот даных лінгвістычных атласаў – шматмоўных і нацыянальных – з’явілася ўнікальная крыніца вывучэння лексіка-словаўтваральных і фанетыка-граматычных адметнасцей сучасных славянскіх моў і іх дыялектаў. Цэнтральнае месца сярод падобнай літаратуры займае *‘Агульнаславянскі лінгвістычны атлас’* (АЛА), стварэнне якога застаецца беспрэцэдэнтным мерапрыемствам у гісторыі сусветнай дыялекталогіі. У адпаведнасці з класіфікацыяй атласаў па арэалах абследавання – рэгіянальныя, нацыянальныя, атласы групы моў, атласы кантынентаў – АЛА адносіцца да атласаў трэцяга пакалення. Публікацыя яго 15 выпускаў прыняцова змяніла іерархію з’яў, якія складаюць спецыфіку асобных славянскіх моў/дыялектаў.

Сёння *‘Агульнаславянскі лінгвістычны атлас’* з’яўляецца буйнейшым славянскім праектам з невычэрпнай крыніцай “пашпартызаванага” матэрыялу па ўсіх ярусах моўнай сістэмы, якія апрацоўваюцца зладжаным міжнародным калектывам вучоных, цяпер ужо з 13 краін. Атлас ствараецца ў дзвюх серыях – лексіка-словаўтваральнай і фанетыка-граматычнай. Матэрыялы выпускаў, заснаваны на дзяхранічнай тоеснасці слоў і марфем, якія падаюцца ў праславянскай рэканструкцыі, а затым прыводзяцца адпаведнікі з сучасных славянскіх моў розных груп. Праславянскія рэканструкцыі з’яўляюцца тут сімваламі, якія робяць магчымым параўнанне сучасных славянскіх форм. Надрукаваныя выпускі АЛА фанетыка-граматычнай серыі складаюцца ў асноўным з карт, якія адлюстроўваюць рэфлексы праславянскіх фанем у асобных словаформах. Асноўным аб’ектам лінгвагеаграфічнага вывучэння сталі праславянскія галосныя: рэфлексы *ě, назальныя галосныя *ą і *ę, складовыя сананты *ьг, *ьг, *ьІ, *ьІ, рэдукаваныя *ь і *ь, *о, *е, якія ў працэсе развіцця страцілі фаналагічную тоеснасць на большай частцы славянскай тэрыторыі [АЛА 1988, 1990 а, 1990 б, 1994, 2003, 2006, 2008, 2011]. Рэфлексы закартаграфаваных фанем належаць да ліку важнейшых паказчыкаў дыялектных адносін у генетычнай і тыпалагічнай класіфікацыі славянскіх моў/дыялектаў. Матэрыялы васьмі фанетыка-граматычных выпускаў арыентаваны на паказ славянскіх дыялектных адрозненняў, якія былі звязаны з рэфлексацыяй праславянскіх галосных, чые кантынванты маглі мяняць фаналагічны статус зыходнага элемента і мелі дастаткова шырокую рэпрэзентацыю. Сем выпускаў лексіка-словаўтваральнай серыі прадстаўляюць тэрытарыяльнае распаўсюджанне

лексічных найменняў на прасторах Славіі: жывёльны свет, жывёлагадоўля, раслінны свет, прафесіі і грамадскае жыццё, дамашняя гаспадарка і прыгатаванне ежы, чалавек, сельская гаспадарка [АЛА 1988, 2000, 2000, 2003, 2007, 2009, 2012].

Праект АЛА быў распачаты пасля выступлення Р. І. Аванесава і С. Б. Бернштэйна з ідэяй стварэння Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа на IV Міжнародным з'ездзе славістаў у Маскве (1958). У сваім дакладзе “*Лингвистическая география и структура языка*” вучоныя не толькі выступілі з прапановай аб неабходнасці стварэння АЛА, але і прадставілі тэарэтычнае абгрунтаванне будучага праекта. Славянскі дыялектны кантынум быў прадстаўлены як структураваная прастора, якая складаецца з пастаянных і зменных звенняў, што прынцыпова мяняла іерархію з'яў, якія складаюць спецыфіку асобных моў/дыялектаў. Тое, што ў нацыянальным атласе ўяўляецца пастаяннай рысай і не ўваходзіць у склад дыялектных адрозненняў, у маштабах terra Slavia можа станавіцца кампанентам такога адрознення, паколькі адзін і той жа фрагмент дыялектнай сістэмы ў разгалінаванай сям'і славянскіх моў часта прадстаўлены па-іншаму.

З самага пачатку вядучыя мовазнаўцы розных краін прадугледзелі арганізацыйныя формы ажыццяўлення гэтага праекта. За адносна кароткі час у Беларусі, Расіі, Украіне, Польшы, Чэхіі, Славакіі, Балгарыі, Югаславіі, а таксама ў месцах кампактнага пражывання славянскага насельніцтва ў Германіі, Венгрыі, Румыніі, Італіі, Аўстрыі ў 853 населеных пунктах многанациянальны калектыў сабраў агромнейшы фактычны матэрыял. І ўжо на VIII з'ездзе славістаў у Заграб-Любляне (1978) Р. І. Аванесаў паведамляў аб выніках работы над АЛА. Да пачатку 1980-х гадоў было поўнаасцю завершана збіранне дыялектных матэрыялаў па спецыяльна падрыхтаванаму Апытальніку. Так, упершыню ў гісторыі славянскага мовазнаўства на аснове адзінай праграмы і транскрыпцыі ў сціслыя тэрміны было праведзена абследаванне ўсіх славянскіх моў на тэрыторыі, якую яны займаюць у Еўропе.

Выхад на пачатку XXI ст. апісальна-аналітычных манаграфій азнаменаваў сабой трэці этап апрацоўкі лінгвагеаграфічных матэрыялаў Атласа (першы – збор і сістэматызацыя дыялектных матэрыялаў, другі – публікацыя выпускаў). Пачатак трэцяму этапу апрацоўкі лінгвістычных матэрыялаў паклала двухтомнае выданне Барбары Фалінскай ‘*Leksyka dotycząca hodowli na mapach ogólnosłowiańskiego atlasu językowego. Cz. 1. Substantiva; Cz. 2. Verba i adiectiva*’, прысвечанае лексіцы са сферы жывёлагадоўлі [Białystok, 2001]. Прапанаваную польскай даследчыцай метадыку апрацоўкі матэрыялаў лінгвагеаграфічных карт можна аднесці да лепшых і ўзорных, паколькі яна дазваляе аднастайна апісаць дыялектныя матэрыялы розных тэматычных груп. Лепшым пацвярджэннем дзейнасці прапанаванай метадыкі з'яўляюцца даследаванні, напісаныя з яе выкарыстаннем.

Так, Т.І. Вендзіна ў манаграфіі ‘*Русские диалекты в общеславянском контексте (лексика)*’ узорна апісала матэрыялы 6 выпуска АЛА ‘*Домашнее хозяйство и приготовление пищи*’ [Масква, 2009], упершыню выявіўшы лексічныя адметнасці рускіх гаворак на агульнаславянскім фоне. Устаноўленыя лексічныя ізаглысы інтэрпрэтуюцца аўтарам у генетычным, арэальным

і тыпалагічным аспектах. Беларускімі даследчыкамі таксама падрыхтавана аналітычнае выданне *‘Матэрыялы Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа. Раслінны свет’* [2009], у якім дадзеныя 3 выпуска АЛА сістэматызаваны ў табліцах, але акрамя статыстычнага прадстаўлення нам яшчэ належыць зрабіць апісанне матэрыялаў па аднастайнай з падрыхтаванымі манаграфіямі metodyцы.

Сучаснае вывучэнне праблемы дыферэнцыяцыі славянскіх моў з пазіцыі асобных дыялектаў прагназуе выявіць новыя каштоўныя даныя ў сістэме ўзаемаадносін славянскіх моў і іх размеркавання на карце свету. Лінгвагеаграфія з яе метадамі картаграфавання і рэкартаграфавання, метадам ізагласаў і іх рэтраспектыўнага аналізу, які дазваляе ўстанавіць набольш значныя міжславянскія моўныя сувязі і паралелі, дазваляе больш упэўнена гаварыць аб лёсе праславянскіх дыялектызмаў і тых моўных працэсах, якія адбываліся ў славянскіх дыялектах у розныя перыяды іх існавання. Як паказваюць матэрыялы АЛА, нягледзячы на агульны праславянскі характар адабраных для картаграфавання лексем, у славянскіх дыялектах адсутнічае паслядоўнае адзінства ў іх распаўсюджванні. У гэтым сэнсе *‘Агульнаславянскі лінгвістычны атлас’* з’яўляецца ўнікальнай крыніцай звестак пра лёс праславянскіх дыялектызмаў і тых моўных працэсаў, якія адбываліся ў славянскіх дыялектах. Бясконца варыятыўнасць, адхіленні і несупадзенні ў выкарыстанні лексіка-словаўтваральных сродкаў, не гавораць ужо аб фанетыка-граматычных разыходжаннях, не абвяргаючы самой роднасці славянскіх моў, сведчаць, што тыпалагічнае адзінства славянскіх моў – агульнасць не статычная, а дынамічная. Відавочна, не парываючы агульнасці і кантактаў, славянскія мовы ішлі сваім шляхам самастойнага развіцця, што знайшло выражэнне ў характэрнай для кожнай мовы сістэматызацыі форм чалавечага мыслення пры дапамозе лексіка-словаўтваральных сродкаў намінацыі, фарміравання літаратурных моў.

Мова заўсёды звязана з тэрыторыяй. Гэта сувязь абумоўлена гістарычнымі і прасторава-часавымі заканамернасцямі развіцця грамадства. Моўная эвалюцыя ў прасторы і часе – гэта эвалюцыя у двух напрамках – дывергентным (разыходжанне, расчাপленне) і канвергентным (сыходжанне, супадзенне), прычым абедзве мадэлі суіснуюць у часе, сінхронна ўзаемадзейнічаюць адна з другой. Дзякуючы гэтым працэсам адбываецца фарміраванне падабенстваў і адрозненняў славянскіх моў, атрыманне кожнай з іх сваёй адметнасці, станаўленне моўнай своеасаблівасці, г.зн. такіх моўных якасцей, якія выдзяляюць іх і супрацьпастаўляюць адна адной на ўсёй моўнай прасторы Слав’і. Аб гэтым выдатна выказаўся П. Я. Грыцэнка: “прасторавы дыскурс разам з даследаваннем унутранай структуры і дыяхраніі моўных адзінак стварае гнэсалагічнае трыадзінства лінгвістыкі, якая даследуе мову ў трох вымярэннях – структуры, прасторы і часе” (Грыцэнка 2004: 86).

Дзякуючы матэрыялам аналітычных манаграфій можна без асаблівых цяжкасцей знайсці вялікую колькасць параметраў, якія адлюстроўваюць лексічную своеасаблівасць усіх славянскіх моў/дыялектаў. Найбольш выразнай ілюстрацыяй складаных дывергентных і канвергентных працэсаў развіцця славянскіх моў можа стаць наяўнасць у іх лексічным складзе адзінкавых унікальных дыялектных лексем, што функцыянуюць толькі на адпаведных тэрыторыях, ці, па больш дакладнай тэрміналогіі, прапанаванай Т. І. Вендзінай, –

эксклюзіўных (фр. *exclusive* – выключны) лексем. Для аналізу былі абраны польска-беларускія і беларуска-польскія эксклюзіўныя адпаведнасці, адлюстраваныя ў польскай і беларускай апісальна-аналітычных манаграфіях, якія прысвечаны лексіцы са сферы жывёлагадоўлі і расліннага свету, адпаведна.

У якасці ілюстрацый сярод найбольш характэрных польска-беларускіх эксклюзіўных адпаведнасцей, выбраных з выдання Барбары Фалінскай, можна адзначыць наступныя:

ver//г-ь к. 7 ‘*kpiг; некастрированный самец свиньи*’ (pol. *kpiг*, brs. *кпыр*): у польскіх дыялектах лексема адзначана ў чатырох гаворках (пп. 269, 280, 301, 311); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце паўночна-ўсходніх гаворак (п. 360);

loš-є к. 27 ‘*žerbe*’ (pol. *źrebie*, brs. *жарабя*, uкр. *лоша*): у польскіх дыялектах лексема адзначана ў некалькіх гаворках (пп. 257, 268, 276, 322, 324); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце паўднёва-заходніх гаворак (п. 397), блізім па размяшчэнні да ўкраінскіх гаворак, у якіх гэта лексема пашырана на ўсёй тэрыторыі і з’яўляецца літаратурнай нормай;

buč-ьк-ь к. 3 ‘*buk; некастрированный самец коровы*’ (pol. *buk*, brs. *бык*) у польскіх дыялектах лексема адзначана ў трох гаворках (пп. 274, 313, 322); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце сярэднебеларускіх гаворак (п. 338);

kug-ьк-а к. 17 ‘*kura; курица*’ (pol. *kura*, brs. *курыца*, uкр. *курка*) у польскіх дыялектах лексема адзначана ў трох гаворках (пп. 253, 264, 307); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце паўночна-ўсходніх гаворак (п. 388), лексема прэвалюе на ўкраінскай тэрыторыі і з’яўляецца літаратурнай нормай;

korv-ьč-ьк-а к. 37 ‘*korva*’ (pol. *krówka*, brs. *кароўка*) у польскіх дыялектах лексема адзначана ў некалькіх гаворках (пп. 239, 270-1, 292, 296); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце паўночна-ўсходніх гаворак (п. 389); лексема таксама фіксуецца ў двух украінскіх гаворках;

kač-ь-uk-ь к. 34 ‘*kače; птенец утки*’ (pol. *kače*, brs. *качаныя*) у польскіх дыялектах лексема адзначана ў трох гаворках (пп. 266, 275, 287); у беларускіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце паўднёва-заходніх гаворак (п. 337); а таксама ва ўкраінскай гаворцы (п. 405);

Аналіз матэрыялаў манаграфічнага даследавання Б. Фалінскай яскрава паказвае, што ў сваю чаргу ў польскіх дыялектах таксама адзначаюцца эксклюзіўныя лексемы, якія маюць большае пашырэнне ў гаворках на беларускай тэрыторыі і адзінкавую фіксацыю ў польскіх дыялектах:

tyrk-ač-ь к. 4 ‘*baran; некастрированный самец овцы*’ (pol. *baran*, brs. *баран*) у беларускіх дыялектах лексема пашырана ў гаворках паўднёва-заходняга дыялекту і сярэднебеларускіх гаворках (пп. 344-6, 355-7, 363-4, 375-6, 382, 385); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным памежным з беларускімі гаворкамі пункце (п. 287); лексема фіксуецца ва ўкраінскіх гаворках на памежжы з беларускімі, а таксама ў славенскіх і македонскіх гаворках;

kug-ic-а к. 17 ‘*kura; курица*’ (pol. *kura*, brs. *курыца*, gos. *kurica*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана на большасці тэрыторыі (327-82, 388-9, 393, 397-8); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (265); а таксама зафіксавана ў некалькіх украінскіх гаворках;

živ-in-a к. 24 ‘*bydło; общее название скота*’ (pol. *bydło*, brs. *быдла*, слн. *živina*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана ў трох гаворках паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 336, 343, 353); у польскіх дыялектах зафіксавана ў адным пункце (п. 317); лексема мае шырокае распаўсюджанне ў славенскіх гаворках);

koz-ьl-ь-uk-ь к. 30 ‘*koźle, детеныш козы*’ (pol. *koźle*, brs. *казляня*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана ў гаворках паўночна-ўсходняга дыялекту (п. 332) і паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 337, 382); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 266);

kvaK-ьt-ux-a к. 18a ‘*kura wodząca kurczęta; курица, которая водит цыплят*’ (pol. *kwoka*, brs. *квахтуха*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана на большасці тэрыторыі (пп. 327, 335, 337-8, 342, 348-50, 353, 355, 357-8, 364-369, 376-7, 379, 381, 385-7, 391-2, 395-397, 399-400); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 252); адзначаецца ва ўкраінскіх і рускіх гаворках на памежжы з беларускімі;

ž//erb-ęt-ьk-o к. 27 ‘*źrebię, жарабя*’ (pol. *źrebię*, brs. *жарабя*) на беларускай тэрыторыі лексема адзначана ў гаворках паўднёва-заходняга дыялекту і сярэднебеларускіх гаворках (пп. 331, 339, 344, 362-3, 374-5, 394); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 299); адзінкава фіксуецца ва ўкраінскіх і рускіх гаворках, больш пашырана ў чэшскіх гаворках;

kaš-en-ь-o к. 34 ‘*kače, птенец утки*’ (pol. *kače*, brs. *качаня*) на беларускай тэрыторыі лексема адзначана ў некалькіх пунктах паўднёва-заходняга дыялекту і сярэднебеларускіх гаворак (пп. 331, 338, 340, 344, 346-8, 355, 357-8, 368); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 265);

tel-ь-uč-ьk-ь к. 39 ‘*tele*’ (pol. *cielątko*, brs. *цялятка*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана спарадычна ў гаворцы паўночна-ўсходняга дыялекту (п. 332), гаворках паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 336-7, 382); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 266); таксама фіксуецца ва ўкраінскіх гаворках на памежжы з беларускімі (пп. 403, 405);

pěv-ьp-ik-ь к. 42 ‘*cogucik, петух*’ (pol. *cogucik*, brs. *пеўнік*, укр. *півнік*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана ў гаворках паўночна-ўсходняга (пп. 352, 369, 370, 379), паўднёва-заходняга (пп. 365, 375, 376, 399-400 і інш.) дыялектаў, сярэднебеларускіх гаворках (пп. 358, 367, 368 і інш.); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 247); шырока распаўсюджана ва ўкраінскіх гаворках;

gos-ь-uk-ь к. 33 ‘*gąsież, птенец гуся*’ (pol. *gąsież*, brs. *гусяня*) у беларускіх дыялектах лексема адзначана ў двух гаворках паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 337, 383) і ў памежнай украінскай гаворцы (п. 405); у польскіх дыялектах яна зафіксавана ў адным пункце (п. 266).

Адзначана некалькі лексем, якія маюць эксклюзіўныя фіксацыі на беларускай і польскай тэрыторыях: *na-sěd-ьk-a* к. 18a ‘*kura wodząca kurczęta, курица, которая водит цыплят*’ (pol. *kwoka*, brs. *квахтуха*, ros. *наседка*) лексема *nasědьka* распаўсюджана ў рускіх гаворках (103 пунты), а таксама адзінкава адзначаецца ў польскай гаворцы (п. 286) і беларускай гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 397);

gos-ь-уѣ-ьк-ъ к. 44 ‘*gąsię, птенец гуся*’ (pol. *gąsiątko*, brs. *гусянятка*) адзначаецца ў польскай гаворцы (п. 266) і беларускай гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 337);

kur-ьѣ-ь-ук-ъ к. 32 ‘*kurczę, птенец курицы*’ (pol. *kurczę*, brs. *кураня*) адзначаецца ў польскай гаворцы (п. 266) і беларускай гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 337).

Вельмі цікавыя вынікі таксама прадстаўляе аналіз статыстычных даных, прысвечаных лексіцы расліннага свету, “*Матэрыялы Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа. Расліны свет*”. Так, напрыклад, эксклюзіўнымі беларускімі назвамі кустоў *ядлоўца* к. 38 з’яўляюцца лексемы *jal-ьс-ь* (пп. 383, 396) і *rodь-jal-ov-ьс-ь* (пп. 339, 348); ягад *ажыны* к. 41 – найменні *med-věd-in-a* (п. 372), *syrbalina* (п. 351); толькі на тэрыторыі Беларусі *ядавіты грыб* к. 56 называюць *вьлѣ-ь-ак-ъ* (363, 389), *вьлѣ-ь-ь-ь gab-ь-ак-ъ* (394). Асаблівы інтарэс выклікаюць назвы аб’ектаў расліннага свету распаўсюджаныя на тэрыторыі Слав’і, якія ў беларускіх дыялектах адзначаюцца як адзінкавыя, не характэрныя – эксклюзіўныя, для прыкладу: найменне *gałoźь* к. 4 ‘*ветвь хвойного дерева*’ зафіксавана ў гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 337), якое ў той жа час фіксуецца амаль на ўсёй польскай тэрыторыі, шырока распаўсюджана на чэшскай, славацкай, лужыцкай тэрыторыях; найменне *osa* к. 34 ‘*асина*’ зафіксавана ў гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 372) і сумежнай украінскай гаворцы (п. 402), на польскай тэрыторыі мае пэўнае пашырэнне ў 12 пунктах; найменне *tyto* к. 50 ‘*терн*’ адзінкавае ў паўночна-ўсходняй гаворцы (п.335), сустракаецца ў рускай, украінскай, польскай гаворках; найменне плоду ягады *tręszkavka* к. 46 ‘*один плод земляники*’ фіксуецца ў адзінкавых беларускай (п. 363) і ўкраінскай (п. 451) гаворках, а таксама ў польскіх (пп. 249, 254) гаворках. Найменне *za-orsT-ьl-in-a* к. 10 ‘*густой заростник в лесу*’ фіксуецца толькі ў гаворцы паўднёва-заходняга дыялекту (п. 353) і польскай (п. 246) гаворцы. А слова *tan-i-t* к. 16 ‘*приятно пахнет*’ фіксуецца толькі ў беларускіх гаворках паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 363, 374); толькі ў гаворках паўднёва-заходняга дыялекту (пп. 383, 396) зафіксавана найменне *jaL-ьс-ь* к. 38 ‘*можжевельник*’.

Разам з тым, выдзяляюцца ўсходнеславянскія эксклюзіўныя назвы аб’ектаў расліннага свету, напрыклад, толькі на тэрыторыі Беларусі, Расіі і Украіны сустракаюцца такія назвы, як: *pixta, kustь, eževika, zemjanika, poganьka, poganьskь gribь, naduvanьčikь, pridoržьnikь, nezabodьka, zaorstь, pustja* і інш. Выяўляецца супрацьпастаўленне ў найменні *піхта* паміж усходнеславянскімі мовамі і астатнімі славянскімі мовамі. Таксама праводзяцца беларуска-рускія (*čęstjoba, čęstjarь*), беларуска-ўкраінскія (*jalovьnikь, ežinьnikь*) паралелі.

Такім чынам, наяўнасць эксклюзіўных лексем у дыялектах гаворыць пра тое, што існуе самабытнасць гаворак. Прычым гэта самабытнасць выражаецца ў моўнай свядомасці носьбітаў дыялектаў, у іх уменні падмеціць, заўважыць такія асаблівасці прадметаў і рэалій акаляючага свету, якія дазваляюць зірнуць на іх па-іншаму, што, адпаведна, праяўляецца ў своеасаблівасці матывацыйных прыкмет.

Разуменне храналагічнай неаднароднасці беларуска-славянскіх лексічных суадносін, неабходнасць размежавання з’яў, якія адносяцца да розных часавых

пластоў, дазваляе выказаць меркаванне, што ў карціне арэальных сувязей беларускіх дыялектаў найбольшай дыягнастычнай сілай валодаюць тры віды лексем – агульнаславянскія, усходнеславянскія і беларускія лексемы. З іншага боку, выяўляюцца лексемы, якія аб'ядноўваюць усходнеславянскія дыялекты папарна: беларуска-рускія, беларуска-ўкраінскія, руска-ўкраінскія. Выразна праяўляюцца паралелі беларускіх дыялектаў як у плане лексікі, так і ў арэальным плане, у першую чаргу і з памежнымі заходнеславянскімі мовамі/дыялектамі. Разам з тым, выкарыстанне матэрыялаў другога і трэцяга выпускаў АЛА “Жывёлагадоўля” і “Раслінны свет”, прыцягненне да аналізу даных аналітычных манаграфій, падрыхтаваных па матэрыялах гэтых выпускаў, паказвае паслядоўнасць, гістарычную абумоўленасць канкрэтных з'яў і працэсаў, устойлівасць рознаўзроўневых характарыстык у мовах Славіі. Відавочна, што вынікі шматгадовай тытанічнай працы не аднаго пакалення славістаў дазваляць удакладніць захаванасць праславянскіх мадэлей, адлюстравіць іх функцыянаванне на канкрэтных тэрыторыях. Выкарыстанне лінгвагеаграфічных падыходаў да інтэрпрэтацыі сабраных па славянскіх дыялектах матэрыялаў, стварэнне манаграфічных і аналітычных апісанняў па матэрыялах надрукаваных выпускаў АЛА, прыцягненне магчымасцей сучасных кап'ютарных праграм робяць больш прыцягальнымі, даступнымі, зразумелымі асноўныя вынікі грандыёзнага праекта “Агульнаславянскі лінгвістычны атлас”.

Бібліяграфія:

- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 1. Рефлексы *ě*, 1988, В.В. Иванов (ред.), Белград.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 2а. Рефлексы *e*, 1990, В.В. Иванов (ред.), Москва.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 2б. Рефлексы *o*, 1990, Wrocław; Warszawa; Kraków.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 3. Рефлексы *ьr, *ьr, *ьl, *ьl*, 1994, Я. Басара и др. (ред.), Warszawa.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 4а. Рефлексы *ь, *ь*, 2006, Д. Брозович (ред.), Загреб.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 4б. Рефлексы *ь, *ь. Вторичные гласные*, 2003, З. Тополинска, Д. Петрович (ред.), Скопје.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 5. Рефлексы *o*, 2008, Т.И. Вендина, Л.Э. Калнынь (ред.), Москва.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая: Выпуск 6. Рефлексы *e*, 2011, Т.И. Вендина, Л.Э. Калнынь (ред.), Москва.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 1. Животный мир*, 1988, Р.И. Аванесов (ред.), Москва.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 2. Животноводство*, 2000, Б. Фалинска, Я. Сятковский (ред.), Warszawa.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 3. Растительный мир*, 2000, А.И. Подлужный (глав. ред.), Минск.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 6. Домашнее хозяйство и приготовление пищи*, 2007, Т. И. Вендина (ред.), Москва.

- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 8. Профессии и общественная жизнь*, 2003, Я. Басара и Я. Сятковский (ред.), Warszawa.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 9. Человек*, 2009, Я. Сятковский и Я. Ванякова (ред.), Краков.
- Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная: Выпуск 4. Сельское хозяйство*, 2012, А. Ференчикова (отв. ред.), Братислава.
- Falinska B., 2001, *Leksyka dotycząca hodowli na tarach ogólnosłowiańskiego atlasu językowego. Cz. 1. Substantiva; Cz. 2. Verba i adiectiva*, Białystok.
- Вендина Т.И., 2009, *Русские диалекты в общеславянском контексте (лексика)*, А.А. Плотникова (ред.), Москва.
- Гриценко П.Е., 2004, *Об интерпретации лингвистических карт [w:] Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования*, Москва, С. 86 – 101.
- Матэрыялы Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа. Раслінны свет*, 2009, В.П. Русак (ред.), Мінск.

Common Slavic Linguistic Atlas – important results and prospects of languageographic

Summary

This article describes the main stages in the history of the *Common Slavic Linguistic Atlas*. The important results and prospects of further work of the *Common Slavic Linguistic Atlas* (which is the largest lingua geographical project carried out by an international team of slavists) are shown. An analysis of published editions is made. Exclusive Belarusian and Polish names of animals and plants from the materials of analytical monographs OLA "Livestock" (e.g. *živ-in-a*, *loš-ę*, *kač-en-s-o*, *kur-č-b-uk-b*) and "Plant world" (e.g. *živ tręskavka*, *galęz*) are presented. Nominative terms which realize the specifics of Belarusian and Polish dialects, as well words which unite dialects pairs: Belarusian-Polish, Belarusian-Russian and Belarusian-Ukrainian, as well as words that are content common Slavic lexics are identified.